

I stiftcylindern finns ett antal cylindriska stift, i regel fem, sex eller sju stycken. Dessa stift, som löper i de s. k. stiftkanalerna i cylinderhus och cylinderkärna, består av minst två delar, överstift och understift. När rätt nyckel är införd i cylinderkärnans nyckelkanal ställer stiften in sig på så sätt, att stiftens delningspunkter mellan över- och understift sammanfaller med gränslinjen mellan cylinderhus och kärna varigenom kärnan utan hinder kan vridas om. När nyckeln dras ur förs stiften tillbaka av i kanalerna befintliga spiralfjädrar och överstiften kommer att befinna sig i kanalerna mitt för delningslinjen. Därvid binds cylinderkärna och cylinderhus samman och någon omvridning blir inte möjlig. Den omvridning av cylinderkärnan, som är möjlig med rätt nyckel, förs av en s. k. medbringare över till manöverorgan i låskistan.

Dyrksäkerheten hos ett lås bedöms med avseende på flera olika säkerhetsfaktorer. Ju fler tillhållare, stift eller skivor ett lås har, desto större dyrksäkerhet uppnås. Således skall enligt den nya standarden ett tillhållarlås ha minst sju dubbelverkande tillhållare, ett stiftcylinderlås minst sex spärrestiftpar och ett skivcylinderlås minst sex variabla spärreskivor.

Nyckelvariationstalet är av stor betydelse för låssäkerheten. Om ett vanligt förekommande lås har en konstruktion, som medger endast ett mindre antal nyckelvariationer, kan det ha till följd att det tillverkas många lås med lika nyckel. Det innebär en ökad fara för forcering av denna låstyp. Enligt den nya standarden är nyckelvariationstalet för tillhållarlås minst 2 000 per nyckelprofil samt för stift- respektive skivcylinderlås minst 10 000.

Som tidigare har framhållits är dyrkpistolen avsedd för uppdyrkning av stiftcylinderlås. Denna låstyp finns enligt uppgift (jfr avsnitt 2.5) i minst 80 % av vanliga lägenhets- och villadörrar. Låstypen förekommer också, dock i mindre utsträckning, i kontors-, affärs- och lagerdörrar. Vidare är stiftcylinderlås mycket vanliga som bl. a. hänglås och skåplås.

4 Dyrkpistoler och andra dyrkverktyg

På marknaden finns åtskilliga verktyg och andra hjälpmedel som kan användas för att utan nyckel öppna låsta dörrar m. m. I första hand är dessa verktyg emellertid avsedda för andra ändamål.

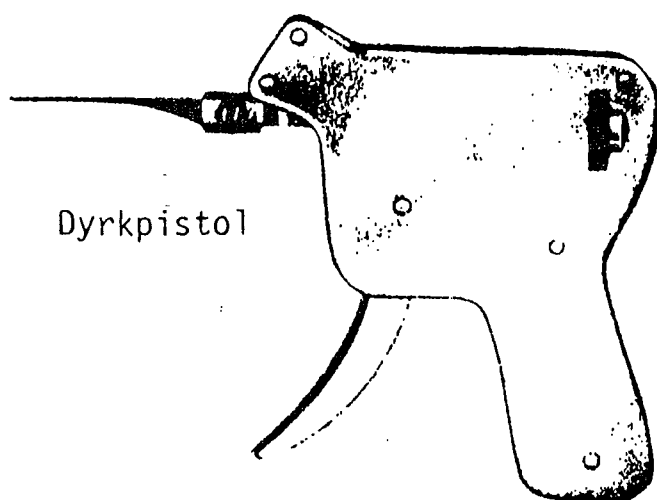
Vissa verktyg används på så sätt att de sticks in i låsets nyckelkanal för att därigenom påverka låsmekanismen. Dessa verktyg är således avsedda att ersätta den nyckel som hör till låset. Hit hör t. ex. dyrkpistolerna.

Det finns också verktyg som inte sticks in i nyckelkanalen utan påverkar låsmekanismen på något annat sätt. Hit hör t. ex. sådana verktyg som sticks in genom en dörrs brevlådeöppning för att sedan påverka

låsvredet från dörrens insida. Även i detta fall bringas låset att öppna sig i enlighet med sin konstruktion.

I det följande ges exempel på de nu berörda verktygen. Dessa är särskilt utformade för att — i en mer eller mindre vidsträckt bemärkelse — ersätta nyckel vid öppnandet av lås (dyrkverktyg). Utmärkande för verktygen är bl. a. att låset inte genom användningen helt eller delvis förstörs. Framställningen begränsas vidare till att avse sådana verktyg som förekommer på den svenska marknaden och säljs yrkesmässigt.

Dyrkpistolen (se figur) är avsedd att begagnas som dyrkverktyg för att öppna stiftcylinderlås.

Dyrkpistolen förekommer i olika utföranden och material, bl. a. i plast och metall. Pistolen är mekanisk och används genom att en på pistolens framstycke fastsatt metallnål förs in i låsets nyckelkanal. Genom upprepade tryckningar på pistolens avtryckare samtidigt med en måttlig belastning av låsets cylinderkärna i sidled med hjälp av ett speciellt vridverktyg kan under vissa förutsättningar låsets fjäderbelastade överstift hakas upp. Därigenom kan låsets cylinderkärna frigöras och vridas om, varigenom låset kan öppnas.

Det tryck som dyrkpistolens nål utövar på stiften måste avpassas med hjälp av en skruv på dyrkpistolen. Det kan också vara nödvändigt att hålla pistolen i olika vinklar i förhållande till cylinderhuset.

Vidare måste det tryck, som samtidigt med tryckningarna på avtryckaren skall utövas i sidled på låsets cylinderkärna med hjälp av vridverktyget, vara rätt avpassat med hänsyn till bl. a. låsets konstruktion och förslitning. Om trycket blir för stort kan stiften klämmas fast. Om trycket å andra sidan blir för litet kan stiften inte hakas upp.

Vissa stiftcylinderlås har uppgivits vara särskilt svåra eller t. o. m. omöjliga att öppna med hjälp av dyrkpistoler. Så skulle vara fallet bl. a. om låset är slitet eller om "hacken" på nyckeln är kraftigt varierande.

För att öppna lås med hjälp av en dyrkpistol krävs övning och erfarenhet. Enligt uppgift kan det vara svårt även för en yrkesman att rätt hantera dyrkpistoler.

Petnålar (s. k. picks) är tillverkade av metall och förekommer i en mängd olika utföranden. Petnålen används i princip på samma sätt som dyrkpistolen, dvs. den sticks in i låsets nyckelkanal för att där påverka stiften, och har samma användningsområde. Även här behövs således ett speciellt verktyg för att kunna vrida om låsets cylinderkärna.

Låsöppnaren "snurran" eller "*slungan*" är ett specialverktyg som kan användas för att öppna s. k. patentlås genom brevlådan. Låsöppnaren, som kan beskrivas som en "mekanisk hand", är försedd med en ställbar spegel som gör det möjligt att överblicka insidan av dörren och att vrida runt låsvredet så att låset öppnas. Det går också att sätta fast en pennlampa på spegeln.

Bland övriga dyrkverktyg kan nämnas olika typer av specialtillverkade *bladfjädrar* och *krokar*. Dessa kan användas bl. a. för att öppna bildörrar. Verktygen kan t. ex. föras ner intill glasrutan till låsmekanismen.

Dyrkverktyg som möjliggör öppning av tillhållarlås lär f. n. inte förekomma på den svenska marknaden. Enligt uppgift förekommer dock sådana verktyg utomlands.

Det kan tilläggas att vissa typer av dyrkverktyg kan man själv tillverka på ett relativt enkelt sätt.

5 Låsbranschens struktur m. m.

5.1 Av låsutredningen inhämtade uppgifter

På uppdrag av låsutredningen har statens pris- och kartellnämnd (SPK) undersökt bl. a. försäljningen av lås och låsartiklar. De här redovisade uppgifterna avser förhållandena år 1972.

Beträffande *leverantörsledet* framgår av undersökningen bl. a. följande.

Marknadsvärdet i leverantörspriser för lås och låsartiklar uppgick till ca 88 milj. kr. Drygt halva försäljningen utgjordes av cylinderlås. Tillhållarlås svarade för ca 18 procent.

Försäljningen av separata nycklar uppgick till ca två procent medan försäljningen av nyckelämnena uppgick till ca tre procent av totalomsättningen. Dyrkverktygen svarade för ca 0,1 procent.

Tillverkningen dominerades av fyra företag i Eskilstuna, nämligen ASSA-Stenman AB, Låsfabriks AB (Låsbolaget), AB F. A. Stenmans Låsfabrik (FAS) och AB Möbellås.

Av den totala låsförsäljningen gick ca 25 procent genom grossister eller samverkande inköpsgrupper i detaljhandeln. Vissa grossistföretag, främst AB Kåfs Industrier och Copiax AB, hade inriktat sin försäljning på vidareförsäljning till låssmeder. AB Järnia bedrev en omfattande låsgrossiströrelse som var specialinriktad på järnhandeln. Dessa tre gros-

sistföretag hade även i viss utsträckning egen låsimport. Övriga grossister som var verksamma på marknaden hade ett grundsortiment som till övervägande delen bestod av byggnadsmaterial eller järnhandelsvaror.

Flertalet leverantörsföretag hade varit verksamma på marknaden under en längre tid. Av samtliga företag som var verksamma år 1972 hade omkring två tredjedelar startat låsförsäljning före år 1950. Efter år 1970 hade endast fyra företag tagit upp tillverkning eller import av låsartiklar. Dessa företag var alla av mindre storlek. Av antalet leverantörer av lås och låsartiklar var det år 1972 endast två som marknadsförde dyrkverktyg.

Drygt två tredjedelar av leverantörsföretagen tillämpade någon form av kundprövning vid försäljningen. De företag som tillämpade restriktioner svarade för ca 96 procent av försäljningen. ASSA-Stenman tillämpade t. ex. sedan ett 20-tal år ett selektivt system vid försäljning av nycklar, nyckelämnen och låsdetaljer till låssmedsföretag. Efter en bedömning av låssmedens allmänna lämplighet, som särskilt beaktade att leverantören önskade ha en kontroll över spridningen av spärrade nycklar, upprättades ett licensavtal mellan ASSA-Stenman och låssmedsföretaget.

Av den totala försäljningen av lås och låsartiklar svarade kompletta lås för ca 80 procent. Av denna försäljning gick omkring en fjärdedel till grossister, medan 19 procent såldes direkt till järnhandelsföretag.

Beträffande *detaljstledet* framgår av undersökningen bl. a. följande.

I låsdetaljhandeln verkade, förutom de specialiserade låssmederna, ett stort antal företag. Dessa utgjordes av bl. a. byggvaruhus, järnhandlare, stormarknader, nyckelbarer och bilverkstäder. Av den totala detaljhandelsförsäljningen svarade låssmedsföretagen för knappt 30 procent. Drygt hälften av försäljningen gick genom järnhandeln.

5.2 Nuvarande förhållanden

Några större förändringar beträffande låsbranschens struktur som här är av intresse torde inte ha inträffat sedan år 1972. Låsutredningen konstaterade att endast två företag marknadsförde dyrkverktyg år 1972. Dessa två företag, AB Kåfs Industrier och Copiax AB, båda belägna i Stockholm, är alltså verksamma. Såvitt har framkommit finns därutöver endast ett företag som säljer dyrkverktyg, nämligen Nils Hansson med firma Låskonsult, Malmö (jfr avsnitt 2.5). Detta företag startade sin verksamhet i början av år 1978.

AB Kåfs Industrier och Copiax AB har inriktat sin verksamhet på vidareförsäljning till låssmeder. Dessa företag har uppgivits sälja dyrkverktyg, bl. a. dyrkpistoler och petsatser, endast till etablerade låssmeder och andra som bevisligen har haft en legal användning av verktygen. I tveksamma fall har företagen rådgjort med Svenska Stöldskyddsföreningen (jfr avsnitt 2.5).

Nils Hansson med firma Låskonsult torde hittills inte ha tillämpat någon form av kundprövning. Enligt uppgift är man dock villig att i fortsättningen inte sälja dyrkverktyg till privatpersoner utan endast till bl. a. lassmeder.

Samtliga nu nämnda företag importerar de dyrkverktyg som marknadsförs.

6 Inbrottsutvecklingen m. m.

På uppdrag av låsutredningen har rikspolisstyrelsen gjort vissa undersökningar avseende bl. a. tillvägagångssättet vid inbrott i bostäder (lägenheter, villor och radhus) och i affärer. Undersökningen, som avsåg tiden den 1 oktober 1972—den 30 september 1973, gällde hela landet.

Beträffande inbrottsmetoden "dyrk eller falsk nyckel" finns i undersökningen antecknat att denna metod hade använts i 352 fall vid inbrott eller inbrottsförsök i lägenheter och i 156 fall vid motsvarande brott i villor och radhus.

Låsutredningen framhöll att vid många inbrott skadades eller förstördes egendom för stora ekonomiska värden. Sådan skadegörelse hade ofta samband med tillfällighetsinbrott. Visserligen kunde man genom försäkring skydda sig mot ekonomiska förluster till följd av inbrott men trots detta var det av stor vikt med ett gott låsskydd, eftersom inbrott alltid — utöver ekonomiska konsekvenser — medförde stora obehag av personlig karaktär som otrygghet och förstöring av affektionsvärden. Från samhällssynpunkt medförde inbrotten betydande ekonomiska förluster, varför även begränsade insatser för att förbättra de enskildas skydd kunde medföra stora samhällsekonomiska fördelar.

Den av rikspolisstyrelsen utförda undersökningen visade visserligen enligt låsutredningen inte att antalet inbrott i bostäder med hjälp av dyrk eller falsk nyckel var anmärkningsvärt stort. Emellertid fanns det många inbrott i bostäder med stiftcylinderlås, där det inte hade gått att konstatera hur inbrottstjuven hade berett sig tillträde till bostaden. Det var enligt låsutredningen sannolikt att dessa inbrott i många fall hade utförts med falsk nyckel eller dyrk.

Enligt låsutredningen var den nuvarande situationen inte tillfredsställande från konsumentsynpunkt. Genom att nycklar, dyrkverktyg och specialverktyg för nyckeltillverkning fritt kunde tillverkas och säljas förstärktes risken för att nycklar kom i orätta händer och att ungdomar och lättpåverkade personer lockades att utföra tillfällighetsbrott.

Som tidigare har nämnts (avsnitt 2.6) har rikspolisstyrelsen framfört att man, i samband med bl. a. den annonskampanj som förekommit om dyrkpistoler, vid kriminalpolisen i Stockholm har kunnat konstatera ett markant ökat antal inbrott med "okänd ingångsväg" under år 1978.